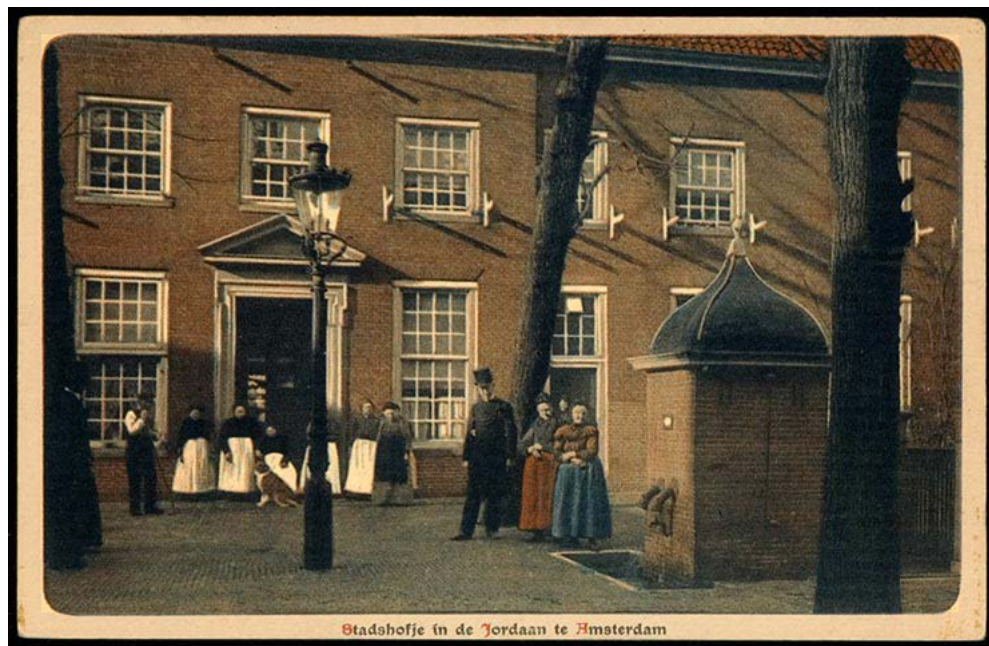

Week 8 - Huiszitten Weduwenhof, Karthuizersstraat 21-131

(ook wel Karthuizershofje genoemd)

Het complex werd gebouwd in 1650. De eerste steenlegging was op 28 februari en de eerste bewoners betrokken het op 30 november. Deze laatste datum wordt nog altijd gevierd als openingsdatum. Het ontwerp was van stadsbouwmeester Daniël Stalpaert. Het complex bestond uit vier vleugels om een binnenplaats. De lange zijden waren ongeveer 70 meter lang en de diepte was ongeveer de helft. De hoofdingang was in de Karthuizersstraat met een tweede ingang op de Anjeliërsgracht, de huidige Westerstraat. Daar waren ook de werkplaatsen en stallingen voor vervoersmiddelen (sleden). Op de binnenplaats stonden twee identieke pompen, die niet identiek werkten. Eén pomp stond boven een diep geboorde put met grondwater, de andere boven een bassin voor regenwater. Uit de laatste

Stadshofje in de Jordaan te Amsterdam

Bouwkosten

Hoe hoog de bouwkosten waren is niet bekend; de stad betaalde. Daarvoor werden wel de her en der in de stad verspreide huizen, waar de weduwen eerder ondergebracht waren, te gelde gemaakt. De verkoop van de huizen bracht ongeveer f 50.000,- op. Voor de benodigde grond betaalde de stad aan het Burgerweeshuis f 5087,-. Die grond en alles dat er op stond had het weeshuis in 1579 eerst van de stad cadeau gekregen bij wijze van inkomstenbron.

U ziet dat de stad zich zeer welwillend opstelde tegenover de instanties die de zorg voor de bevolking op zich hadden genomen.

voorraad kregen de bewoonsters elk vier emmers water per week. Van het grondwater onder de Jordaan weten we dat het van zeer slechte kwaliteit was en dat zal slechts voor schoonmaken gebruikt zijn.

Het hof werd door de regenten van beide Huiszittenhuizen bestuurd. Elk der huizen had een eigen binnenvader aangesteld. Opgenomen werden arme weduwen, met of zonder kinderen. Daarnaast kregen ook ongetrouwde oude vrouwen toegang, liefdevol ouwe vrijsters genoemd. Er waren in totaal 108 woningen, waarvan 7 voor de binnenvaders (elk een dubbele benedenwoning) en voor enkele suppoosten of assistenten. Er bleven dus 101 woningen voor de vrouwen over. Mannen werden hier niet gehuisvest, maar de kinderen die meemochten konden natuurlijk ook jongens zijn. Opvallend is dat die tot hun 19de bij hun moeder mochten blijven wonen terwijl de dochters dat maar tot hun 18de mochten. Aan de straatzijde bevinden zich ter weerszijden van de toegangspoort acht huisjes die zowel op

Links: De quizfoto van deze week, de binnenplaats van het Huiszitten Weduwenhof

Huiszittenhuizen

Al heel vroeg ondersteunde het stadsbestuur in natura mensen die door omstandigheden in armoede waren vervallen. De dagelijkse zorg werd uitbesteed aan de kerk, die vanuit een 'cantoor' in de Oude Kerk de bedeling aanstuurde. Vier leden die daarmee belast werden, 'bewairres der armer huysittenen', werden regelmatig samen met het kerkbestuur gekozen. Ook toen begin 15de eeuw een tweede parochie werd gesticht bleef de armenzorg vanuit de Oude Kerk georganiseerd worden. Zo nam het stadsbestuur na de Alteratie de situatie over. In 1610 al kregen de huiszittenmeesters een nieuwe behuizing toegewezen. Die aan de Oude Zijde kregen een terrein aan de Leprozengracht toegewezen, waarop eerst een turfpakhuis werd gebouwd en later een pand bijgebouwd werd voor de regenten. De huiszittenmeesters van de Nieuwe Zijde kregen een deel van het Clarissenklooster ter beschikking waarop een pand werd gebouwd, dat later bekend werd als de Latijnse School. Na de stadsuitbreiding van 1662 kreeg het Huiszittenhuis van de Nieuwe Zijde een terrein aan de Prinsengracht toegewezen, waarop een groot pand werd neergezet dat in 1665 betrokken kon worden en dat tegelijkertijd tot weeshuis diende. Dat gebouw kreeg in de 19de eeuw de bestemming van Paleis van Justitie.

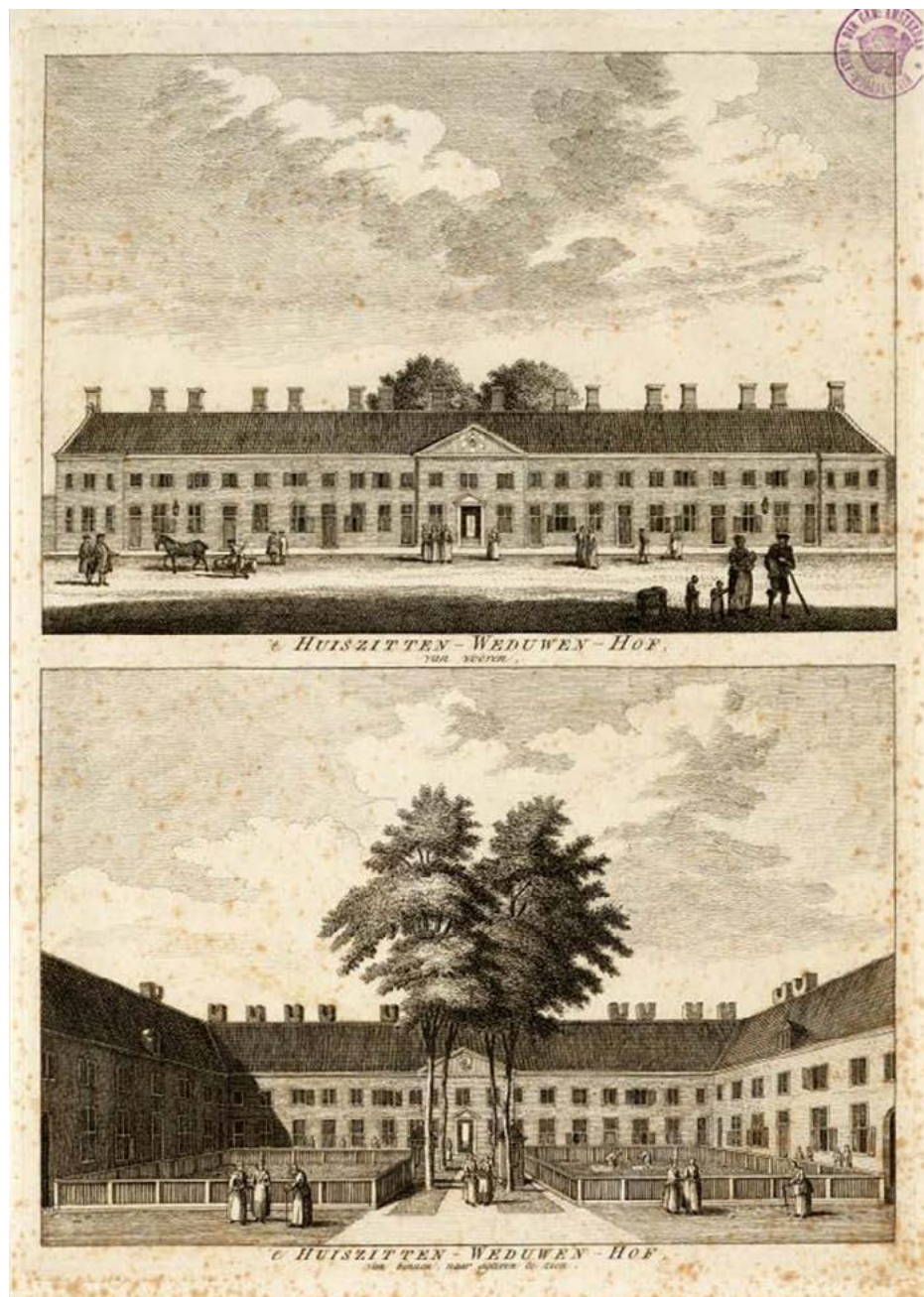
In 1807, tijdens het koninkrijk onder Lodewijk Napoleon, werd besloten beide instanties samen te voegen, wat in 1808 doorgevoerd werd. Het grote huis aan de Prinsengracht werd afgestoten en in de loop der tijd verminderde het aantal regenten voortdurend. Op 1 oktober 1856 trad de 'Verordening op het Burgerlijk Ambestuur' in werking, die invloed had op het werk van de Huiszittenmeesters. In 1870 werd de Armenwet zodanig gewijzigd dat het Huiszittenhuis en de daaraan verbonden werkzaamheden opgeheven konden worden. [Lees meer](#) in het Stadsarchief.

straat als op de binnenplaats uitkijken. De bovenwoningen aan de straatzijde hebben de typische wasdroogrekken, waaraan het hof ook de bijnaam Wasstokkenhofje ontleent (zie foto hieronder).

De geschiedenis van dit weduwenhof is nauw verbonden met die van de beide Huiszittenhuizen in Amsterdam. Dit gaat tot ver in de Middeleeuwen terug en wel tot de vroegste geschiedenis van Amsterdam. Armen zijn er altijd geweest en zullen er altijd zijn. Onze samenleving is gebaseerd op de zelfredzaamheid van het individu maar er kunnen zich omstandigheden voordoen waardoor dat op eens niet meer lukt: ziekte, ongeval, vlucht, verwezing, noem maar op. Een stad was pas een stad als de gemeenschap zich voor zijn misdeelden inzette.

De regels die vaststelden wie in aanmerking kwam voor bedeling en in welke mate, golden niet alleen voor huiszittende armen maar

ook voor bijvoorbeeld de vrouwen die op het Huiszitten Weduwenhof woonden.

De bedeling was niet vanzelfsprekend en ook niet voor iedereen weggelegd. De armen moesten een aantal jaren poorter zijn geweest of minstens een aantal jaren in Amsterdam gewoond hebben. Dat aantal jaren liep in de loop der eeuwen op van vier naar zes. De mate van bedeling hing ook af van het feit of het om Amsterdammers ging of om arbeidsmigranten. Na de Alteratie (1578) kwam daar nog het lidmaatschap van het juiste geloofsgenootschap bij. Lutheranen en katholieken kregen minder en hadden ook minder recht op een plaats in een opvanghuis. Joden en Doopsgezinden vielen buiten de boot. Zij draaiden zelf op voor de armenzorg van geloofsgenoten. Zonder Burgerlijke Stand was de controle op deze feiten erg moeilijk en gedurende de 17de en 18de eeuw verfijnde Amsterdam de controlemiddelen. Zo werd de stad in meer en steeds kleinere wijken ingedeeld en werd de wijkmeesters opgedragen administratie bij te houden van armen en bedeeden in hun wijk. Er werd ook naarstig geprobeerd familieleden op te sporen, die de zorg voor hun naasten of wezen zouden kunnen overnemen. Ook goede burens werden geanimeerd de zorg voor behoeftigen op zich te nemen.

Wie in aanmerking dacht te komen voor bedeling moest zich laten inschrijven. Daarvoor waren enkele malen per jaar dagen vastgesteld waarop mensen zich persoonlijk bij een der Huiszittenhuizen kon melden onder overlegging van trouw- en/of doopcedule. Daarmee werd vastgesteld tot welk kerkgenootschap men behoorde. Hierbij werd opgemerkt dat met de door de R.K.-parochies afgegeven bewijzen nogal eens geknoeid werd, in die zin dat soms nogal fantasievol werd omgesprongen met de parochie waar de doop had plaatsgevonden. Zolang het om Amsterdamse ingezetenen ging draaide de stad voor de zorg op, maar anders was het zaak voor de kerk zelf. Vaak werd er onderzoek ingesteld

naar de juistheid van de opgave. Vluchtelingen uit het buitenland, bijvoorbeeld de Hugenoten, kwamen naar de Republiek omdat ze protestant waren en kwamen daarom vaak eerder in aanmerking voor ondersteuning dan Nederlandse armen die nog niet lang genoeg in de stad woonden. Afhankelijk van het seizoen was er een enorm verschil in het aantal bedeeden. Waar 's winters het aantal tot ver boven de 5000 steeg werden er 's zomers minder dan 1000 geteld op een inwonertal van 230.000 in 1700.

Na inschrijving kregen de armen een briefje, waarmee ze de rest van de termijn hun brandstof, levensmiddelen en geld *persoonlijk* konden ophalen. Alleen bij bedlegerigheid werd een uitzondering

Boven: Op dit wapenbord staan de namen van de oprichtende huiszittenmeesters, met een ereplaats voor Willem Schepel, de grote man van het eerste uur.

Rechts: De binnenplaats van het hof met boven de doorgang het wapenbord.

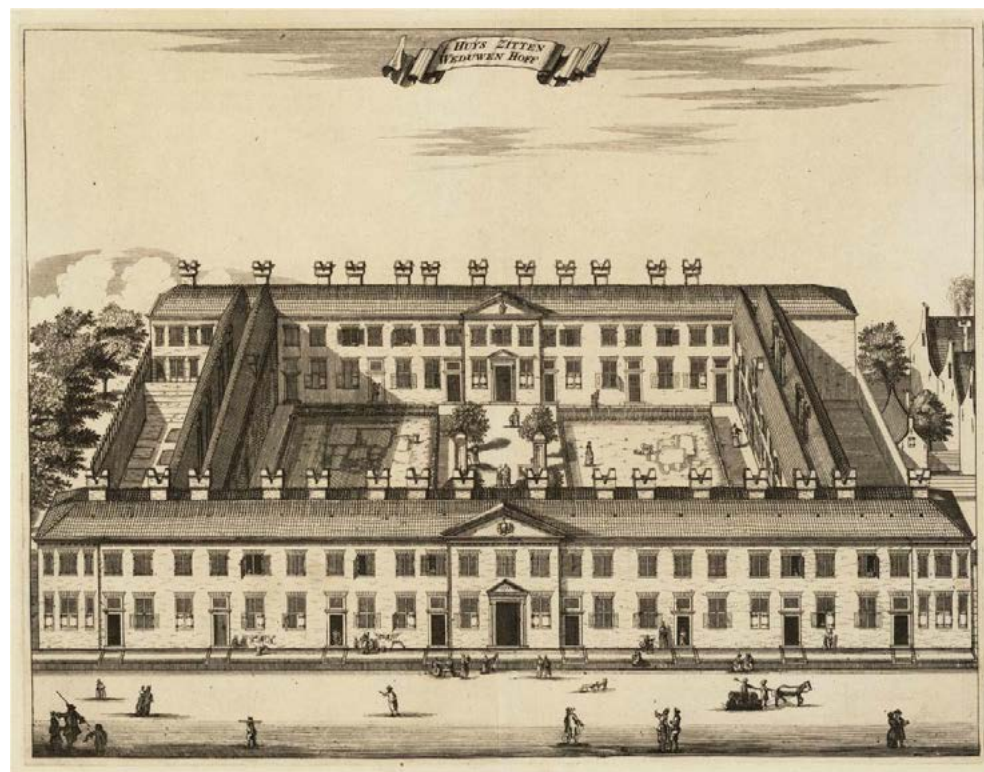
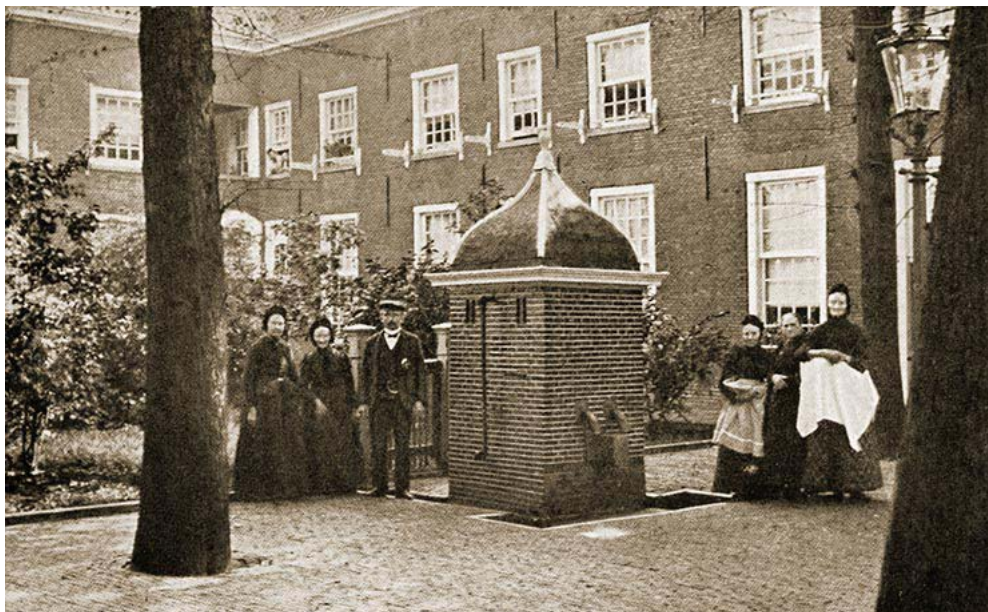
gemaakt en soms zelfs de goederen thuisbezorgd. Dat briefje kon men maar beter niet kwijtraken.

De stad financierde de bedeling en alle tehuizen die daarbij nodig waren. Als tenslotte de eigen inkomsten van de Huiszittenhuizen niet toereikend waren, stond de geldbuidel van het stadsbestuur aan het eind van de lijn. Zodra er een crisis of oorlog heerste was dat beduidend meer dan bij een gunstig economisch klimaat. Die eigen inkomsten bestonden van stadswege uit de inkomsten uit de heffingen op veetransporten voor de Oude Zijde en de helft van de inkomsten uit de Stadskransen in het IJ voor de Nieuwe Zijde. Verder vielen alle erfenissen van echtparen zonder nakomelingen toe aan beide Huiszittenhuizen. Dat was al een regeling uit 1530, dus van voor de Alteratie. Daarnaast hadden beide huizen eigen inkomsten

uit huizen en landerijen uit erfenissen en schenkingen, rentebrieven, obligaties en aalmoezen. Die laatste kwam van de kerkdiensten der kerken, maar ook van offerbussen in herbergen, winkels en andere openbare ruimten. Daarnaast gingen namens de wijkmeesters ook nog vrijwilligers met offerschalen langs de deuren van particulieren om te collecteren.

Opvallend is het verschil in de vorm van bedeling tussen huiszittenden van Oude en Nieuwe Zijde. Dat kwam nergens zo duidelijk aan de oppervlakte als op het Huiszitten Weduwenhof, waar door beide huizen arme vrouwen geplaatst werden. Dat de Oude Zijde slechts 30% (officieel 16/53ste) van de kosten voor haar rekening nam had tot gevolg dat er ook minder plaatsen beschikbaar kwamen. Dat waren 14 huisjes met daarin 28 woningen op een totaal van 101. Die woningen waren gemerkt A, B, C, enzovoort en die van de Nieuwe Zijde 1, 2, 3, enzovoort. Het aantal van 80 woningen voor de Nieu-

we Zijde was hoger dan de resterende woningen op het hof, maar enkele bevonden zich in de Tichelstraat, los van het Weduwenhof. Iedere bewoonster kreeg, net als de (t)huiszittende armen, jaarlijks turf uitgedeeld. Die van de Oude Zijde 25 tonnen en die van de Nieuwe 30 tonnen per jaar. Kraamvrouwen kregen 's winters extra turf en 's zomers extra geld. De verdere hoeveelheden hingen af van de samenstelling van de bewoning; vrouwen met kinderen kregen meer van bepaalde zaken. De bewoonsters kregen per week tussen de één en vier roggebroden á 5 pond, 's winters tot zes. De bewoon-

Boven: Een totaaloverzicht van het Huiszitten Weduwenhof

Links: Nog een blik op binnenplaats en pomp. De man zal een binnenvader zijn.

sters vanuit de Oude Zijde kregen het hele jaar boter, een half tot een heel pond per week en extra weekgeld om vlees van te kopen, de anderen kregen alleen 's winters boter. Dat was eerst Friese of Groningse maar later Ierse boter, tot bleek dat die inferieur was. Die van de Oude Zijde kregen toen weer Friese boter.

Meteen in 1650 was een reglement opgesteld, dat regelmatig nog bijgesteld en aangescherpt werd, 't laatst in 1734. Onruststokers, ruziezoekers en roddelaarsters kregen hun trekken thuis, tot verwijdering van het hof aan toe. De poorten gingen 's avonds om 9 uur op slot en tot 10 uur werd je na bellen nog binnengelaten. Het was de bewoonsters uitdrukkelijk verboden betaald werk vanuit hun woning te verrichten waar open vuur of zelfs maar gloeiende kolen bij nodig waren. Dus geen bak- of strijkwerk, om maar een paar typische vrouwenbezigheden te noemen. Gloeiende kolen bleven bin-

nen de stookplaats, onder de schoorsteen. De suppoosten liepen 's avonds om 10 uur een ronde om te controleren of iedereen zijn licht gedoofd had, bang als men was voor brand.

In 1807, tijdens de Franse tijd, veranderde veel op het hof, zoals in het kader op pag. 39 beschreven is Na het in werking treden van de Armenwet en opheffing van de Huiszittenhuizen bleven er op het hof weduwen wonen, alsof het een gewoon bejaardenhofje was. In 1870 werden de regenten afgedankt en kwam het bestuur bij het Burgerlijk Armbestuur. Dat werd op zijn beurt in 1920 opgeheven en het hof kwam toen onder bestuur van de directie van de Gemeentelijke Verzorgingshuizen.

Een deelnemer vertelt over 'tante To van 't Hofje', de zuster van zijn oma. Hij bericht uit zijn vroegste jeugd, zonder een jaartal te noemen. Er was in de huisjes geen toilet; daarvoor moesten de bewoonsters naar een stilletje op de binnenplaats, nog met een hartje in de deur uitgezaagd. In de winter was dat geen pretje en was je zo klaar, schreef hij. Er was ook geen stromend water in de huisjes. In 1973 verlieten de bejaarde bewoners het hof en kwam het beheer in handen van het Gemeentelijk Woningbedrijf, later het geprivatiseerde Woningbedrijf Amsterdam. In 1994 ging het hof door fusies over in het bezit van Stichting Ymere, de in heel West-Nederland opererende woningcorporatie. Die verhuurt nu de woningen aan iedereen die volgens hun criteria voor sociale huurwoningen in aanmerking komt, ongeacht leeftijd en sekse.

Deze week een onvoorstelbare hoeveelheid reacties. Een paar namen van mensen die ook informatie en afbeeldingen stuurden: Adriaan de Kater, Anneke Huijser, Theo Beijerbacht, Aaldrik Zaaiman, Ria Scharn, Ger Theuns, Minne Dijkstra.